

Kádár Pál

A különleges jogrendi szabályrendszer reformja¹

1. Előzmények

A különleges jogrendi szabályozás kérdése a rendszerváltást követően hosszú évtizedeken át nem volt komoly elemzés tárgya Magyarországon. A különleges jogrendi esetek körök bővülésére rendszerint már bekövetkezett események vagy közvetlen fenyegetés esetén került sor, elmaradt azonban a rendszerszintű áttekintés és a jogintézmények alkalmazhatóságának, korszerűségének és megfelelőségének vizsgálata. A hazai jogászképzés fókuszától kifejezetten távol esik a védelem igazgatása és ezen belül a különleges jogrendi szabályozás.

A 2019 végén kezdődő világjárvány szinte valamennyi államban egyszerre csak az egyik legfontosabb kérdéssé emelte az alapjogok korlátozhatóságának kérdését, a gyakorlatban tesztelte le az egyes nemzetek védekezési mechanizmusait és a kapcsolódó jogi szabályozást.

A hazai különleges jogrendi szabályozási rendszer fejlesztését azonban nem kizárólag a COVID kényszerítette ki, az ezzel kapcsolatos szakmai előkészítő munka már jóval a járványt megelőzően kezdetét vette, a pandémia kezelésével összefüggő jogi és igazgatási jellegű kihívások csak újabb lendületet adtak a folyamatnak. Mielőtt azonban rátérnénk a különleges jogrendi reformra, végezzünk el egy gyors áttekintést, mitől különleges a különleges jogrend és hogyan alakult ki a ma hatályos szabályrendszer.

¹ MKJHT-MTT közös konferencia előadás 2021. november 3.

2. Mitől különleges a különleges jogrend?

Kivételes hatalom, rendkívüli jogrend, minősített időszak, különleges jogrend. Ezek a fogalmak ugyanazon időszakot fedik, a hazai szakirodalom az éppen aktuális szabályozási megfogalmazásra figyelemmel ezekkel a nevekkal illetve azokat az időszakokat, amikor valamely más módon nem kezelhető fenyegetés esetén az állampolgárok jogait érintő korlátozásokra is kiterjedően, az államszervezet valamely jogosítottja a törvényektől eltérő rendeleteket alkothat.

A különleges jogrend alapvető feltétele a jogállamiság, a fékek és ellensúlyok rendszere. Abban az esetben, ha nincs valós hatalommegosztás az államszervezetben, teljesen szükségtelen a különleges jogrendi szabályozás. Az abszolutista állam esetében minden hatalom a királyé, így nincs értelme sajátos eltérő szabályokat alkotni sem. A montesquieu-i hatalommegosztást követő államszervezetek esetében azonban a hatalmi ágak szétválasztása lassítja a döntéshozatali folyamatot, amely bár kétségkívül stabil és demokratikus működést tesz lehetővé, megakadályozza a diktatúra kialakulását, azonban krízis esetén nem képes olyan sebességgel biztosítani a döntéseket, amelyek a veszély elhárításához szükségesek. Ezt felismerve lényegében valamennyi állam kialakította az arra vonatkozó eljárásait és szabályrendszerét, hogy miként biztosít ideiglenes jelleggel, kifejezetten a fenyegetés elhárítása érdekében valamely hatalmi centrumnak többletjogosítványokat. A szabályrendszer kialakításának a célja minden esetben az állam önvédelme és az alkotmányos keretek szerinti normál működés helyre állítása

Megközelítésünkben tehát a jogállami keretek között a különleges jogrend jellemzői az alábbiak:

1. Ideiglenes jellegű hatalmi centrum kialakítása vagy meglévő közjogi entitás többletjogosítványokkal történő felruházása
2. Rendkívüli intézkedési jog és az alapjogok célhoz kötött korlátozhatósága
3. A válság, kihívás, fenyegetés, veszély kezelése érdekében
4. Az állam önvédelme és az állampolgárok biztonsága valamint a normál működés helyreállítása, céljából

Lényeges azt leszögeznünk, hogy a közhiedelemmel ellentétben nem egy másik jogrend lép életbe, hanem a béke jogrend egészül ki a rendkívüli intézkedések jogával, a hazai szabályok szerint egy előre meghatározott, a különleges jogrendi helyzetek típusához igazodó differenciált intézkedéskatalógus felhívására nyílik alkotmányos lehetőség, míg valamennyi egyéb szabályt korlátozás nélkül alkalmazni kell.

A hatályos Alaptörvény szerint jelenleg hat különleges jogrendi időszak van, ezek azonban nem egy gondos tervező munka eredményeként kerültek a rendszerváltáskor az alkotmányos szabályozásba, számos bekövetkezett krízis vagy annak veszélye generálta a rendszer fejlődését, az esetkörök bővülését.

3. A különleges jogrend szabályozása Magyarországon a rendszerváltástól napjainkig²

3.1. A rendszerváltó alkotmány különleges jogrendi szabályozása

Az 1989-es magyar különleges jogrendi szabályozás megközelítése a német mintát követte³, a minősített időszakok eseteit elkülönítetten, alkotmányos tárgykörként jelenítette meg, majd ezen alapvetésekre építve szabályozta a további részleteket törvényi szinten⁴.

Az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény – a rendszerváltó alkotmány – nevesíti azt a három különleges jogrendi kategóriát, a rendkívüli állapotot,⁵ a szükségállapotot⁶ és a veszélyhelyzetet⁷ amelyek mind a mai

² A cikk ezen fejezete HOFFMAN István – KÁDÁR Pál: A különleges jogrend és a válságkezelés közigazgatási jogi kihívásai I., *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2021/2. ([VBSZK Műhelytanulmányok 2021_2 Hoffman István-Kádár Pál A különleges jogrend és a válságkezelés közigazgatási jogi kihívásai I.pdf \(uni-nke.hu\)](https://www.uni-nke.hu/~vbszk/muhelytanulmanyok/2021_2_Hoffman_Istvan-Kadar_Pal_A_kulonleges_jogrend_es_a_valsgkezeles_kozigazgatasi_jogi_kihivasai_I.pdf) munkája részeinek átdolgozott változata.

³ TILL Szabolcs: Különleges jogrend, In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (2019); [12] (<https://ijoten.hu/szocikk/kulonleges-jogrend#block-872>).

⁴ A különleges jogrend alkotmányos és törvényi szintű szabályainak történeti alakulásáról lásd bővebben KÁDÁR Pál: A kivételes hatalomtól a különleges jogrend idején bevezethető intézkedésekig, *Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 2014/1. 5-46. o.; KELEMEN Roland: *A kivételes hatalom történeti és elméleti rendszere*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2022.; FARKAS Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon 1867-1944*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019.

⁵ Alkotmány 19.§ (3) bek. Az Országgyűlés: h) hadiállapot vagy idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély) esetén kihirdeti a rendkívüli állapotot, és Honvédelmi Tanácsot hoz létre.

⁶ Alkotmány 19.§ (3) bek. Az Országgyűlés: i) az alkotmányos rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres

napig meghatározóak a szabályozás kapcsán. Külön rendelkezés garantálja az alapvető jogok védelmét, a korlátozhatóság határait.⁸

A három különleges jogrendi tényállás kapcsán elmondható, hogy a rendszerváltó alkotmányozás fókuszában nem kifejezetten a különleges jogrendi szabályozás állt, mint fő kérdés, sokkal inkább az államszervezet jogállami kiépítése és intézményrendszerének meghatározása, a békés átmenet levezénylése volt a fő kérdés. Az 1989-es politikai átmenetet követően egyértelmű volt, hogy az alkotmányozó hatalom célja a törvényhozás jogosítványainak megerősítése, ehhez igazodva pedig a végrehajtó hatalom jogosítványainak és az állam – fegyveres – hatalmi karakterének szűkítése volt.⁹

Témánk kapcsán kiemelendő, hogy az akkori alkotmányozók azon célkitűzésüknek eleget tettek, hogy a

cselekmények, továbbá az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos erőszakos cselekmények, elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén (a továbbiakban együtt: szükségállapot) hirdet ki.

⁷ Alkotmány 35. § (1) A Minisztertanács: i) az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát veszélyeztető elemi csapás, illetőleg következményeinek az elhárítása (a továbbiakban: veszélyhelyzet), valamint a közrend és a közbiztonság védelme érdekében megteszi a szükséges intézkedéseket.

⁸ Alkotmány 8. § (1) A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsődendő kötelessége.

(4) Az 54-56. §-ban, az 57. § (2)-(4) bekezdésében, a 60. §-ban, a 66-69. §-ban és a 70/E. §-ban megállapított alapvető jogokat még rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején sem lehet korlátozni vagy felfüggeszteni.

⁹ FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál: A különleges jogrendi szabályozás fejlődése és katonai védelmi vonatkozása, In: FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai* Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016, 306. o.

kialakított alkotmányos struktúra megfelelő garanciákkal bátyázza körül a működést és ne jelenhessen meg ellenőrizetlen és kontrollálhatatlan túlhatalom még a különleges jogrend időszakában sem. Ennek egyes garanciális elemei – csak példaként kiemelve az Alkotmánybíróság működésének korlátozhatatlansága rendkívüli állapotban, vagy az egyes nem korlátozható jogok felsorolása – a mai napig ható módon fellelhetők a hazai alkotmányos szabályozás szintjén. Mi több, a 2020 decemberében elfogadott, a különleges jogrendi szabályozást alapjaiban megújító Alaptörvény módosítás is megőrizte ezen alapvetéseket – helyesen.

Mindemellett azt is látni szükséges, hogy az adott időszakban a nemzetközi környezet lényegesen megváltozott, a korábbi állandó hidegháborús fenyegetés helyébe az enyhülés és a transzatlanti együttműködés erősödése lépett, olyan folyamatok mentek végbe, amelyek nem feltétlenül abba az irányba mutattak, hogy a fegyveres védelem és biztonság szabályozása lenne az elsődleges, éveken keresztül egyre csökkent a fenyegetettség érzet, amely így az államszervezetre vonatkozó szabályok kapcsán is visszatükröződik. Kijelenthető, hogy a kilencvenes évek elején a veszélyhelyzeten túl mutató különleges jogrendi szabályok alkalmazásának valószínűsége alacsony volt.

Az akkori szabályrendszer kritikájaként megfogalmazható, hogy az egyes tényállások elhatárolása nem feltétlenül kézenfekvő. A rendkívüli állapot viszonylag tiszta és egyszerű szabályt fogalmaz meg, amely kihirdetési feltételeinek megvalósulása ugyan mérlegelést igényel, de egy igen-nem válasszal eldönthető, alapvetően a külső támadással szembeni fegyveres védelem és az ehhez kapcsolható intézkedési rendszer megalapozását szolgálja.

Nem volt ennyire egyértelmű azonban a szükségállapot és a veszélyhelyzet elhatárolásának kérdése. Az előbbi lényegében a rendkívüli jogalkotás jogosítottja szerepkörbe a köztársasági elnököt állítva, a belbiztonsági kihívások kezelését helyezte a fókuszba, azonban a kihirdetés tényállása kiegészült az állampolgárok élet- és vagyónbiztonságát tömeges méretekben veszélyeztető, elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetével. Mindez párhuzamba állítható a veszélyhelyzet azon szabályozásával, amely szerint a Minisztertanács az állampolgárok élet- és vagyónbiztonságát veszélyeztető elemi csapás, illetőleg következményeinek az elhárítása, valamint a közrend és a közbiztonság védelme érdekében megteszi a szükséges intézkedéseket, s amelynek keretében szintén jogosított rendkívüli jogalkotásra. Talán érthető, hogy ezen szabályok közül az elmúlt 30 évben miért kizárólag a Minisztertanács/Kormány által kihirdetett veszélyhelyzet jogintézménye került felhívásra. Ne felejtjük el, hogy a mindenkori kormányzat nem érdekelt abban, hogy bármiféle módon kiengedje a végrehajtó hatalom gyakorlásának akár csak részjogosítványait is a kezéből, még ha ez csak időleges állapot is. Ennek egy olvasatban az a üzenete is lehet, hogy nem volt képes az ország működtetésére, amely döntés nyilvánvalóan komoly politikai kockázatokat is magában foglal. A kormányzás választástól-választásig nem kizárólagosan igazgatási tevékenység, hanem politikai döntések sorozata is, amelynek egyértelmű hatása van a vezető politikai pártokmegítélésére, akár a következő választás eredményére is. Mindezekre figyelemmel nem valószínű, hogy valaha is átruházná a hatalmi jogosítványait bármely politikai erő vagy államszervezeti elem, ha képes kezelni a helyzetet a meglévő felhatalmazásai alapján.

Sajátos szerepet szánt az Alkotmány a rendkívüli állapotban a köztársasági elnök, az Országgyűlés elnöke, a Minisztertanács tagjaiból, a frakcióvezetőkől, a párthoz nem tartozó képviselők megbízottjából és a Magyar Néphadsereg Vezérkari főnökéből megalakuló Honvédelmi Tanácsnak,¹⁰ amely magába olvasztotta a köztársasági elnök, a Minisztertanács és az Országgyűlés egyes jogosítványait, s ebben az időszakban a rendkívüli jogalkotás kizárólagos feljogosítottjaként működött volna, azonban döntései az alkotmányt nem írhatták volna felül.

Figyelemre érdemes, a szakírók által hatásaiban kevésbé elemzett szabály, hogy a rendkívüli állapotban az Országgyűlés működése nem szűnik meg, azaz a normál jogrendi szabályok szerint is lehetőség van a jogalkotásra, e kétcsatornás, adott esetben a súlyos ellentmondásokat magában rejtő rendszer azonban – szerencsére – sosem került alkalmazásra. Feltételezhető, hogy a Honvédelmi Tanács működése a gyakorlatban komoly koordinációs kihívásokkal nézne szembe, amely egyrészt a parlamenti pártok együttműködési készségének javításával, másrészt a kapcsolódó munkafolyamatok béke időszakban történő begyakorlásával enyhíthető.

Egyenleget vonva, az 1989-ben megalkotott rendszer alkotmányos szinten képes a legfontosabb szóba jöhető kihívásokkal szembeni fellépést lehetővé tévő esetek meghatározására, a kihirdetéssel összefüggő speciális jogalkotási jogosítványok, a döntéshozatali centrum átalakításának megjelenítésére, a lehetséges jogkorlátozás határainak kijelölésére, biztosítja az alapvető kereteket az állam működéséhez az egyes krízis szituációkban, de korántsem nevezhetjük időtállóknak vagy a maga nemében előrelátóknak.

¹⁰ Lásd Alkotmány 19/B. § (2) bek.

Visszautalva a fentiekben tárgyaltakra, a szabályozás strikt volta lényegében biztosította ugyan a jogállami kereteket, azonban az egyes elvben előfordulható, de a szabályozásból kimaradt esetekben akadályként is jelentkezett, amely így az állam önfenntartáshoz való jogának érvényesülési lehetősége gyengült.¹¹

Egyetértünk Till Szabolcs azon kritikái észrevételével¹², amely szerint egy ideális szabályozási rendben a helyzetek és az állapotok elkülönülnének, nem kerülhetett volna sor az akkor alkalmazott kevésbé logikus megoldásra, mindez azonban érdemben lényegesen kisebb jelentőségű, mint a fentebb hivatkozott, „kimaradt” scenáriók problémája.

Szomorú realitás, hogy a hazai szabályozás e téren szinte kivétel nélkül akkor módosult, amikor valamilyen külső körülmény vagy bekövetkezett esemény ezt szükségesszerűvé tette, kevésbé jellemezte a szabályozást az előrelátás és a fenyegetettség előzetes értékelése.

3.2. A különleges jogrendi szabályrendszer első módosulása, az Alkotmány 19/E.§

A rendszerváltó törvények sorában az egyik utolsóként került megalkotásra a honvédelemről szóló 1993.évi CX. törvény, amelyben végül jelentős késéssel ugyan, de helyet kaptak a rendkívüli helyzetre, szükségállapotra és a Honvédelmi Tanácsra vonatkozó részletszabályok is. A szabályozás ugyan átmenetinek készült e vonatkozásban,¹³ végül azonban a

¹¹ Vö: Carl SCHMITT: *Politikai teológia*, Budapest, ELTE ÁJK, 1992., 5. o.

¹² TILL: i. m. (2019) [13].

¹³ Hvt. 2.§ (2) Az Alkotmány 19/B.-D. §-aiban meghatározott külön törvények megalkotásáig terjedő időszakra, átmeneti jelleggel e törvény tartalmazza az Alkotmány rendelkezéseinek megfelelően kihirdetett

törvény teljes hatálya alatt ez maradt „a” jogszabály és az Alkotmányban meghivatkozott „alkotmányerejű” önálló törvény sosem született meg.

A rendszerváltást követően az első néhány évben az Alkotmány különleges jogrendi szabályozása alapvetően jól vizsgázott, a három alapeset elegendőnek tűnt, köszönhetően elsősorban annak, hogy az ország – néhány természeti, időjárási eseményen túl – nem kellett szembe nézzen rendkívüli kihívással.

Az első szabályozási szükségszerűség felismeréséhez az 1991-ben kitört délszláv háború eseményei és az európai biztonsági környezet változása vezetett el. A korábbi Európában nehezen volt elképzelhető egy olyan fegyveres konfliktus a térségünkben, amely nem eredményez rövid időn belül a két nagy szövetségi blokk (NATO-Varsói Szerződés) között háborús helyzetet és amelyet nem követ egy olyanfajta eszkaláció, amely egyértelműen rendkívüli állapot kihirdetését teszi szükségszerűvé. A délszláv válság és az ezzel összefüggésben egyre többször megismétlődő határsértések arra késztették a jogalkotót, hogy biztosítson intézményes megoldást egy esetleges váratlan támadás, vagy a határon átsodródó harci cselekmények kezelésére. A téma kapcsán folytatott előkészítő vitában jelentős érvként hangzott el az 1991. október 27-én történt barcsi bombaoldással végződő incidens¹⁴.

rendkívüli állapotban és szükségállapotban alkalmazható, valamint a Honvédelmi Tanácsra vonatkozó alapvető szabályokat.

¹⁴ HOLLÓSI Nándor: Kötéltánc – Barcs 1991-es bombázásának háttere, *Háború Művészete* (<https://www.haborumuveszete.hu/egyeb-hirek/2250-koteltanc-8211-barcs-1991-es-bombazasanak-hattere>).

Mindezek eredőjeként az Alkotmány 1994. január 1-jei hatállyal kiegészült egy új rendelkezéssel, amely tartalmában „váratlan támadás” néven az Alaptörvényben is megjelenik:

„19/E. § (1) Külső fegyveres csoportoknak Magyarország területére történő váratlan betörése esetén a támadás elhárítására, illetőleg az ország területének a Magyar Honvédség légvédelmi és repülő készütségi erőivel való oltalmazására, az alkotmányos rend, az állampolgárok élet- és vagyonbiztonsága, a közrend és a közbiztonság védelme érdekében a Kormány a köztársasági elnök által jóváhagyott védelmi terv szerint - a támadással arányos és erre felkészített erőkkel - a szükségállapot vagy a rendkívüli állapot kihirdetésére vonatkozó döntésig azonnal intézkedni köteles.”

Az új rendelkezés megadta azt a hiányzó felhatalmazást, amely lehetővé tette a fentebb hivatkozott események kezelését. A rendelkezés megalkotásakor ugyan még elképzelhetetlen volt egy 2001. szeptember 11-eihez hasonló támadás, mégis a hazai jogrendben a 19/E. § tette lehetővé később a védekezés megalapozását, a terrorista céllal eltérített és fegyverként használni kívánt légitjárművek elleni tevékenység, a NATO Renegade Concept¹⁵ hazai végrehajtását.

A 19/E. § rendelkezésével szembeni kritika azon oldalról fogalmazódott meg¹⁶, hogy vajon különleges jogrendnek minősülhet-e egy ilyen helyzet, ha a kihirdetésére egyáltalán nem is kerül sor, az állam reakciója a támadásra megelőzi a formális kihirdetéshez fűződő érdek érvényesülését,

¹⁵ Tomáš SCHÓBER – Blažej LIPPAY – Pavel NEČAS: Possibilities of Countering the Air Threat and Prevention Against it, *Review of the Air Force Academy*, 2012/2. 95-101. o., Christopher BENNETT: Interpreting Prague, *NATO Review* 2003 Spring.

¹⁶ TILL: i. m. (2019) [13].

és a klasszikus értelemben vett jogalkotásra, a hatalom megosztás időleges felfüggesztésére nem is kerül sor.

A helyzetet tovább bonyolítja, hogy később az akkor hatályos honvédelmi törvény¹⁷ IX. fejezeti, a rendkívüli intézkedésekről szóló rendelkezései között kapott helyet valamennyi ezen időszakban meghozható intézkedés, melyet a következő honvédelmi törvény¹⁸ tovább erősített.

Szintén érdekes arra rámutatni, hogy a szabályozásban előírt „a köztársasági elnök által jóváhagyott védelmi terv” mint hivatkozási, felhatalmazási alap jogforrási szempontú besorolása kifejezetten kérdéses. Ez a terv ugyanis semmilyen megközelítésben nem minősül jogszabálynak, előkészítésének eljárása is eltér a klasszikus igazgatási döntés-előkészítésétől, tartalmát tekintve – amely részleteiben szigorúan titkos minősítésű – azonban nem kizárható, hogy a védekezés érdekében, közvetlen alkotmányos szintű visszahivatkozással és későbbi kártalanítás, reparáció mellett mégis sor kerülhet egyes normák átlépésére. Ezen esetben a jogi alap sokkal inkább az állam önvédelemhez való joga és a „végszükség” típusú érveken nyugszik.

3.3. A megelőző védelmi helyzet jogintézménye

A különleges jogrendi szabályrendszer következő korrekciójára 1994 után újabb tíz évet kellett várni. A módosítást az tette szükségessé, hogy a hadkötelezettség béke időszaki felfüggesztésével eltűnt az a védelmi potenciál, amelyet a felkészített sorozott katonák és tartalékosok jelentettek, azaz egy tényleges fegyveres konfliktusban a tisztán professzionális alapon működő haderőn túl nem állt volna rendelkezésre olyan

¹⁷ *A honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény.*

¹⁸ *A honvédelemről és Magyar Honvédségről 2004. évi CV. törvény, III. fejezet.*

humán erőforrás, akik legalább a túlélés minimális esélyével azonnal bevonhatóak lehetnek volna a védelmi feladatokba. Másik oldalról az Észak-atlanti Szerződés Szervezete felé való elköteleződésünk is szükségessé tette, hogy legyen lehetőség a védelemmel összefüggésben – akár a Washingtoni Szerződés 5. cikkely¹⁹ szerinti kollektív védelmi feladatok kapcsán is –, a hadkötelezettség ismételt bevezetésére.

Mindezekre figyelemmel született meg az a döntés, hogy a rendkívüli állapot mintegy előszobájaként legyen lehetőség a megelőző védelmi helyzet bevezetésére, amely időtartam alatt még nem jelenik meg közvetlen fegyveres összeütközés, de az ország megkezdheti a felkészülést a védelmi képességei kiszélesítésére, külön döntés esetén a hadkötelezettség bevezetésére is sor kerülhet. Ezt a szakmai igényt hivatott kielégíteni a megelőző védelmi helyzet jogintézménye, amely 2005. január 1-jétől része az Alkotmánynak.²⁰

Ez a különleges jogrendi időszak akkor volt kihirdethető, ha az országot külső fegyveres támadás veszélye fenyegette, vagy a kihirdetést szövetségi kötelezettség tette szükségessé. A veszély ez esetben azonban nem közvetlen, ez az ismerv különbözteti meg a rendkívüli állapot fogalmi specifikumaitól, vagyis ez egy klasszikus felkészülési típusú időszakot jelent, szűkebb rendkívüli intézkedési körrel. A rendkívüli intézkedésekre vonatkozó szabályrendszer a

¹⁹ A Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról és a Szerződés szövegének kihirdetéséről 1999. évi I. törvény.

²⁰ Alkotmány 19. § 3) n) (Az országgyűlés) külső fegyveres támadás veszélye esetén vagy szövetségi kötelezettség teljesítése érdekében meghatározott időre kihirdeti (meghosszabbítja) a megelőző védelmi helyzetet, és felhatalmazza a Kormányt a szükséges intézkedések megtételére.

törvényi szinten erre figyelemmel érdemben is módosult, kiegészült. Az 1993-as és a 2004-es honvédelmi törvények hatályba lépése közötti időszakban a rendkívüli jogrendek közül kizárólag veszélyhelyzet kihirdetésére került sor,²¹ a további rendkívüli időszakok szabályozásának megfelelőségét, elégségességét gyakorlati példa nem igazolta, ezért a jogalkotó szisztematikusan nem vizsgálta felül, lényegében az 1993-as szabályozás átemelésére került sor.

A megelőző védelmi helyzet mint új jogintézmény bevezetésével összefüggő rendszabályok és intézkedések körében a Kormány felhatalmazást kapott, hogy a megelőző védelmi helyzet kihirdetésének kezdeményezését követően a közigazgatás, a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek működését érintő törvényektől eltérő intézkedéseket vezessen be.²² Az így bevezetett intézkedések célja a lehetséges fegyveres összecsapás megelőzésének biztosítása, illetve ennek sikertelensége esetén a konfliktusra való közvetlen felkészülés garantálása volt.

Ezzel a jogintézménnyel a hazai különleges jogrendi szabályozás ötödik esetköre is a jogrendszer részévé vált, s akkor, a 2000-es évek közepén minden jel arra mutatott, hogy az így biztosított felhatalmazások és intézkedési lehetőségek elégségesek az elméletben azonosítható kihívások kezelésére és a biztonság helyzet sem teszi szükségessé ennél szélesebb körben való gondolkodás folytatását.

Ez a fajta „béke percepció” rányomta a bélyegét a 2011-es alkotmányozás megközelítésére is. Az Alaptörvény megalkotása a különleges jogrendi szabályrendszert

²¹ Mindösszesen három alkalommal: 176/2002. (VII. 15.) Korm. rendelet; 40/2001. (III. 6.) Korm. rendelet; 47/2000. (IV. 10.) Korm. rendelet.

²² 2004. évi CV. törvény 201. §.

lényegében egyfajta profiltisztításon túl egyebekben nem korszerűsítette.²³

Az Alaptörvény a különleges jogrendre vonatkozó szabályokat egy fejezetbe rendezte, a veszélyhelyzet és a szükségállapot tényállásai közti bizonytalan átfedéseket a szabályozás kitisztázta, a 19/E. § szerinti helyzetet váratlan támadás megnevezéssel áttemelte, míg a rendkívüli állapot és a megelőző védelmi helyzet fogalmát nem korrigálta.

Ahogy Balogh András fogalmaz²⁴, a különleges jogrend közjogi kereteit megadó Alaptörvény és ennek részletszabályait tartalmazó honvédelmi törvény²⁵ 2011-ben – még azt mondhatjuk, hogy a kétezres évek elejének „békeérzetében” – született, nem számolt olyan kihívásokkal, amelyeknek az idő múlásával szomorú aktualitást adott a valóság.

3.4. Az Alaptörvény hatodik módosítása, a terrorveszélyhelyzet

A hazai különleges jogrendi szabályrendszer következő kiegészülésére, a hatodik különleges jogrendi helyzet megalapozására 2016-ban került sor, az Alaptörvény hatodik módosításával. Ismét csak tény, hogy a kiegészítésre ezúttal is már bekövetkezett események, az Iszlám Állam terrorszervezet

²³ KÁDÁR Pál: Sarkalatos átalakulások –A kétharmados/sarkalatos törvények változásai a honvédelem területén 2010-2014, *MTA Law Working Papers*. 2014/36.

²⁴ BALOGH András József: Quo Vadis, honvédelmi szabályozás? – Avagy aktuális kérdések a honvédelmi feladatrendszer változásai kapcsán; In: FARKAS Ádám (szerk): *A honvédelem jogának elméleti, történeti és kortárs kérdései*; Budapest, Dialóg Campus, 2018, 168, 171. o.

²⁵ *A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről* 2011. évi CXIII. törvény.

európai támadásai,²⁶ valamint európai sejtjeinek megerősödése, továbbá az Ukrajnában 2014-re kialakult hibrid háborús fenyegetés majd háború jelentette kihívás miatt került sor.²⁷

Az európai biztonsági helyzet gyors és jelentős változása szükségessé tette annak mérlegelését, hogy a (terror)fenyegetettség ilyen fajta szélsőséges, közvetlen eshetőségei is a különleges jogrendi szabályozás körébe kerüljenek. A szabályozás előkészítése során a jogalkotó azzal szembesült, hogy szinte valamennyi európai országban kihívást jelent az új típusú fenyegetés kezelése, azonban a hazai válságkezelési és különleges jogrendi szabályozás olyan mértékben rugalmatlan, hogy az a legalapvetőbb, egyébként rendelkezésre álló képességek bevetését sem tenné lehetővé, ideértve a Magyar Honvédség felhasználásának lehetőségét sem.

Mindezek alapján az Alaptörvény 51/A. cikke²⁸ egyfajta újabb „előszoba” tényállásként jelenik meg, ezúttal a szükségállapot vonatkozásában. A terrorveszélyhelyzet szabályozásának különlegessége, hogy már a kezdeményezést követően, de még a kihirdetés előtt is lehetőség van a közigazgatás, a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek és a nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetét, működését és

²⁶ Párizs 2015. november 13., Brüsszel 2016. március 22., illetve az Alaptörvény hatodik módosítását követően Ansbach, Nizza, Rouen, Hamburg, London, Manchester, Katalónia, Stockholm.

²⁷ bővebben lásd: FARKAS Ádám: Gondolatok a terrorveszélyhelyzetről, *Szakmai Szemle*, 2016/3. 174-190. o.

²⁸ Alaptörvény 51/A. cikk (1) Az Országgyűlés a Kormány kezdeményezésére terrortámadás jelentős és közvetlen veszélye vagy terrortámadás esetén meghatározott időre kihirdeti a terrorveszélyhelyzetet, ezzel egyidejűleg felhatalmazza a Kormányt sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetésére. A terrorveszélyhelyzet időtartama meghosszabbítható.

tevékenysége ellátását érintő törvényektől eltérő, valamint sarkalatos törvényben meghatározott intézkedésekre, amelyek eltérő országgyűlési döntés hiányában legfeljebb 15 napig hatályban is maradhatnak.

Ezzel a szabályozási megoldással olyan Rubikont lépett át a jogalkotó, amelyet eddig még nem alkalmazott, azonban, ahogy a későbbiekben látni fogjuk, 2023-tól a különleges jogrendi helyzetekkel kapcsolatban általános szabállyá vált. Ehelyütt nem kívánjuk lefolytatni azt a vitát, hogy vajon alkotmányos jogállami megoldás-e egy olyan felhatalmazás, amely már a különleges jogrend kihirdetését megelőzően lehetővé teszi a törvényektől eltérő intézkedések megtételét – egyébként igen, amennyiben maga az alaptörvény rendelkezik így. Azt azonban feltétlenül szükséges kiemelni, hogy ettől eltérő felhatalmazásnak nem is nagyon lenne értelme, hiszen a védekezés során az ilyen helyzeteknél az azonnali beavatkozás feltétlenül szükséges és a konkuráló alapjogok tesztjénél az élethez és biztonsághoz való jog érvényesüléséhez, valamint az állam fennmaradásához jelentősebb érdek fűződik, mint bármely más joghoz.

Az új különleges jogrendi esetkör lényeges és nyugat-európai mintákat követő eleme a fegyveres erő közreműködésének biztosítása. Egy terrorcselekmény vagy terrorfenyegetettség kapcsán előfordulhat olyan eset, hogy annak kiterjedtsége miatt a rendvédelmi szervek alkalmazása nem lesz elégséges, így minimálisan praktikus, de inkább nélkülözhetetlen, hogy a fegyveres erő közterületen ellátott szolgálattal védje a polgárok épségét és biztonságát, vagy egyes különleges képességeivel közvetlenül a terroristákkal szembeni fellépésben is közreműködjön. Ez a szabályozás már 2016-ban előrevetítette annak a valószínűségét, hogy az egyre veszélyesebbé váló világban a haderő feladatai már nem

szűkülhetnek kizárólag a külső biztonság szavatolására és a minősített időszakai hazai alkalmazásra, figyelemmel arra a tényre, hogy az állami szervek közül, szervezett formában kizárólag a haderő képes nagy létszámban valamennyi szakmai területre kiterjedt szakmai képességeket rövid időn belül biztosítani egy krízishelyzetben.

3.5. Az Alaptörvény kilencedik módosítása, a különleges jogrendi szabályozás átfogó reformja

A fentieket összevetve megállapítható, hogy a hazai különleges jogrendi szabályozás 1989 óta végbement fejlődése szinte kivétel nélkül valamely már bekövetkezett eseményhez vagy annak közvetlen veszélyéhez volt köthető.

Kisebbségben az Alaptörvény kilencedik módosítása²⁹ is ilyennek tekinthető a vonatkozásban, hogy a COVID-pandémia kezelése során megtapasztalt jogi korlátok és a védekezés gyakorlati tapasztalatai is generálták a módosítást, azonban vitán felül kijelenthető az is, hogy a módosítás további elemei, a különleges jogrendi esetszámok csökkenése, a fogalmak pontosítása lényeges változások megalapozását és messzemenőig rugalmas különleges jogrendi működést tesznek lehetővé a jövőre nézve.

Az Alaptörvény kilencedik módosítása újra definiálta az egyes különleges jogrendi helyzeteket, megnevezésében, tartalmában és a hozzákapcsolódó joghatásokban is újdonságokat hozott, miközben az ilyen esetek számát mindösszesen háromra csökkentette. Ahogy az előzőekben vázolt nemzetközi mintákból is látható, a hazai szabályozás hat különleges jogrendi esete példa nélküli fragmentáltságot eredményezett, a döntéshozatali centrum meghatározása pedig

²⁹ 2020. december 22.

egy esetenben nem a legpraktikusabb megoldást mutatja, adott esetben a védekezés elnehezülését eredményezheti.

Egyetérthetünk Dunlap azon megállapításával,³⁰ hogy a nem megfelelő jogi szabályozási megoldás önmagában is kockázatot jelent az állam működés stabilitása és a védekezés megszervezhetősége kapcsán. Szélsőséges esetben az is előfordulhat, hogy az elégtelen szabályozás miatt nem adható jogállami válasz a kihívásra, így a kilencedik módosítás alapvetése, ezen támadhatóság csökkentése, az operatív alkalmazhatóság fokozása, mindenképpen üdvözlendő.

A kilencedik módosítás legfontosabb eredménye egyrészt, hogy a különleges jogrendi esetek számát háromra csökkentette, melyek tipizálása a külső biztonság, a belső biztonság és az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető súlyos események elleni védekezés mint cél mentén végezhető el.

A külső biztonság kapcsán az új tényállás a hadiállapot,³¹ amely magába olvasztja a korábbi rendkívüli állapot valamennyi esetét és a korábbi megelőző védelmi helyzet egyes elemeit. Új eleme a szabályozásnak, hogy a 21. századi kihívásoknak megfelelő rugalmasságot biztosít azzal a megfogalmazással, amely „hatásában külső fegyveres

³⁰ bővebben erről Charles Jr. DUNLAP: Lawfare, In: John MORTON et. al. (szerk.) *National Security Law*, 823-838. o. (https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6100&context=faculty_scholarship); Charles Jr. DUNLAP: Lawfare 101 A Primer, *Military Review*, 2017/may-june, 8-17. o. (https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6434&context=faculty_scholarship).

³¹ Alaptörvény 49. cikk (1) Az Országgyűlés a) háborús helyzet kinyilvánítása vagy háborús veszély,
b) külső fegyveres támadás, hatásában külső fegyveres támadással egyenértékű cselekmény, valamint ezek közvetlen veszélye, vagy
c) kollektív védelemre irányuló szövetségesi kötelezettség teljesítése esetén hadiállapotot hirdethet ki.

támadással egyenértékű cselekmény, valamint ezek közvetlen veszélye” esetére is lehetővé teszi a hadiállapot kihirdetését. Ebben a körben értelmezhető lehet a kibertámadás, de akár a vízbázis mérgezése vagy szándékos katasztrófa előidézése, vagy bármely más, ma még nem beazonosítható támadó magatartás.

A hadiállapot kapcsán újdonság, hogy a megalakulás időigényére és döntéshozatali eljárásainak összetettségére, működési begyakorlottságára figyelemmel kevésbé operatívnak mondható Honvédelmi Tanács jogintézménye is megszűnik, s helyébe a Kormány rendkívüli jogalkotási felhatalmazása lép. A Kormány ezen széleskörű felhatalmazása azonban nem eredményez jogállami deficitet, mert az Országgyűlés a Kormány döntéseit bármikor hatályon kívül helyezheti³² és a jogorvoslati fórumként is működő Alkotmánybíróság működése különleges jogrendben is folyamatos. E folyamatos működés érdekében a Kormány maga is köteles intézkedéseket tenni.

Hadiállapot idején a Kormány gyakorolja az Országgyűlés által átruházott jogokat, illetve az Alaptörvény nevesíti azon jogosítványokat, amelyeket kizárólag Kormány gyakorolhat: döntés a Magyar Honvédség hazai és külföldi alkalmazásáról, békefenntartásban való részvételéről, külföldi hadműveleti területen végzett humanitárius tevékenységéről, külföldi állomásozásáról, valamint a külföldi fegyveres erők magyarországi vagy Magyarország területéről kiinduló alkalmazásáról és magyarországi állomásozásáról. Ez a megoldás alkalmas arra, hogy a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvényben (Vbö.), a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvényben (újHvt.),

³² Alaptörvény 53. cikk (3).

valamint a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvényben rögzített további jogosítványok mentén a teljes államszervezet és a lakosság rövid időn belül a védekezés szolgálatába legyen állítható.

A belbiztonsági különleges jogrendi tényállás továbbra is a szükségállapot³³ nevet viseli, tartalma azonban szintén korszerűsítésre került. A fogalmi elemek közül kikerült a „fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos” fordulat, ehelyett elegendő „az élet- és vagyonbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztető súlyos, jogellenes cselekmény”, illetve a felsorolás kiegészült az alkotmányos rend „felforgatására irányuló cselekménnyel” mint lehetőséggel. Mindkét módosítás a hibrid, nem konvencionális kihívások kezelhetőségét szolgálja, rugalmas értelmezést tesz lehetővé és ezekre alapozva az állam az olyan fenyegetéstípusokra is képes reagálni, amelyek a ma hatályos szöveg szerint nem lennének megnyugtatóan kezelhetőek.³⁴

További lényeges változás, hogy a szükségállapotban 2023 júliusától már nem a köztársasági elnök a rendkívüli intézkedések kibocsátására jogosult, hanem a végrehajtó hatalom kap kiterjesztett jogosítványokat, hasonlóan más európai országok megoldásához. Eléggé kézen fekvő, hogy a mindenkori kormányzat képes a legoperatívabban meghozni a

³³ Alaptörvény 50. cikk (1) Az Országgyűlés a) az alkotmányos rend megdöntésére, felforgatására vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló cselekmény, vagy

b) az élet- és vagyonbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztető súlyos, jogellenes cselekmény esetén szükségállapotot hirdethet ki.

³⁴ Egy átfogó informatikai támadás például csak meglehetősen távoli analógiával lenne fegyveres és erőszakos elkövetésnek tekinthető, miközben ezen eszköz kifejezetten alkalmas lehet az államszervezet bedöntésére, amelyre nyilván reagálni szükséges.

döntéseket, ehhez rendelkezik megfelelő apparátussal és eljárásrenddel, amelyeket azonnal képes alkalmazni. A ma hatályos szöveg alapján a szükségállapot kihirdetése valószínűsíthetően átmeneti zavart, de legalábbis lassulást okozna a döntéshozatalban, így az új szabály egyértelműen előremutató és célszerűnek tekinthető.

A szükségállapot 30 napra hirdethető ki, meghosszabbításához az Országgyűlési képviselők kétharmados támogatása szükséges.

A harmadik, döntően az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető súlyos események, valamint ezek következményeinek kezelését szolgálni hivatott különleges jogrendi helyzet a veszélyhelyzet.³⁵ A szabályozás – merítve a COVID pandémia kezelésének gyakorlati tapasztalataiból – a 30 napban határozza meg azt az időtartamot, amelyen belül a Kormány az Országgyűlés külön felhatalmazása nélkül rendkívüli intézkedéseket vezethet be. A szabályozás újdonsága, hogy ez utóbbi felhatalmazást az Országgyűlés a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával adhatja meg, szemben a ma hatályos egyszerű többséggel. Ez a megoldás a jövőben biztosítja, hogy az Országgyűlésben a különleges jogrend meghosszabbítására vonatkozó döntés valamennyi esetben magas legitimitációval születhessen.

A 2023. július 1-jével belépő szabály a veszélyhelyzetre vonatkozó tényállást is pontosítja a „különösen” fordulat

³⁵ Alaptörvény 51. cikk (1) A Kormány az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető súlyos esemény - különösen elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség - esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdethet ki.

betűzésével, elkerülendő az olyan bizonytalanságokat,³⁶ hogy vajon alkotmányosnak tekinthető-e a veszélyhelyzet kihirdetése járvány esetén, megengedhető-e, hogy a végrehajtást szabályozó törvény³⁷ az alkotmányos szinthez képest további kiterjesztő értelmezéssel operáljon.

A teljes különleges jogrend fejezet kapcsán ki kell emelnünk azt, hogy a Kormány az egyes különleges jogrendek kihirdetésére vonatkozó indítványával egyidejűleg már felhatalmazást nyer – eltérő országgyűlési döntés hiányában legfeljebb 60 napra – a rendkívüli intézkedések megtételére. Erre a korábban csak a terrorveszélyhelyzetnél alkalmazott megoldásra azért van szükség, mert a védekezés és a biztonság mint alapvető cél és érdek érvényesítése nem szenvedhet késedelmet, amint a szükséges alapinformáció rendelkezésre áll a fenyegetésről, az azonnali beavatkozás is szükséges lehet. Nem szabad elfelejtenünk azt a tényt sem, hogy a hadiállapot és a szükségállapot esetében feltétlen országgyűlési támogatottság szükséges, amely döntés meghozatala önmagában is időkésedelmet jelent. Nem megengedhető, hogy az Országgyűlés esetleges akadályoztatása vagy eljárásának időigénye miatt a védekezésre ne, vagy csak jelentős késedelemmel kerüljön sor, ráadásul ezen különleges jogrendek esetén nem kizárható, hogy a jogellenes cselekmények éppen a népképviselési szerv működésének ellehetetlenítését célozzák. És ne legyen illúzióink, az

³⁶ Lásd erről bővebben BALÁZS István – HOFFMAN István: Közigazgatás koronavírus idején – a közigazgatási jog rezilienciája? *MTA Law Working Papers*, 2020/21.; SZENTE Zoltán: A 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet alkotmányossági problémái, *Állam és Jogtudomány*, 2020/3.; 115-139. o.

³⁷ *A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény.*

ellenérdekelték, – különösen, ha valamely idegen állam támogatása áll mögöttük –, valószínűleg sikerrel tennék ezt.

4. A különleges jogrendi szabályozás átfogó reformjának soron következő lépései

A szabályozási reform nem zárult le az Alaptörvény módosításával, elengedhetetlen a szabályozás új megközelítési logikájának végig vitele a teljes közigazgatási rendszeren és a szabályozás egyéb szintjein is. Önmagában az Alaptörvény nem determinálja a részletszabályokat, jelentős mozgástér áll rendelkezésre a végrehajtási szintű eljárások kidolgozása során.

Amennyiben a jogalkotó úgy döntött volna, hogy a jelenlegi eljárásokat betonozza be továbbra is a jogrendszerbe és csak a három új alkotmányos szinten szabályozott különleges jogrendi esetkörhöz igazítva szervezi meg az igazgatási rendszer működését és a válságkezelést – lényegében változatlan logikával –, abban az esetben nem beszélhetünk valós korszerűsítésről, a szakmai válaszaink lényegében múlt századiak maradnának.

Ezzel szemben (és szerencsére) a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény (Vbö.) megalkotásával a jogalkotó egyértelművé tette, hogy a cél a rendszer átfogó megújítása. Egy olyan kódex jellegű szabályozás született, amely keretet ad a teljes válságkezelési szabályrendszernek, megalapozza a védelmi és biztonsági tevékenységekkel összefüggő valamennyi fontosabb jogintézményt, az alapelvektől és a kötelezettségek rendszerétől kezdődően, az irányítás és szervezetrendszeren keresztül, a tervezésen és az ellenőrzésen át, a nemzeti ellenállóképesség kérdéseit is érintve egészen a különleges jogrend időszakában alkalmazható intézkedésekig bezárólag.

A szabályozás átfogó felülvizsgálatára és nagy mélységű átalakítási szándékára az a tény is egyértelműen utal, hogy az Országgyűlés azóta kihirdette az új Hvt-t, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvényt is, melynek válságkezelési szabályrendszere már a Vbő-t alapvetésként kezeli, mi több a honvédelmi válsághelyzet jogintézményét³⁸ össze is kapcsolja a Vbő. összehangolt védelmi tevékenység intézkedés csomagjával³⁹.

Hasonló korrekciókat végzett el a jogalkotó a Katasztrófavédelmi törvényben is⁴⁰, amelyek hatályba lépése egyaránt 2023. július 1-re időzített, megfelelő felkészülési időt biztosítva a végrehajtásra.

A fentiekén túl át kell tekinteni a teljes hazai jogrendszer kapcsolódó szabályait, ideértve a válságkezelés más eszközeit és jogintézményeit is, hogy koherens, minden elemében a 21. századi kihívásoknak adekvát eljárások álljanak rendelkezésünkre.

A 2023. július 1-jéig előttünk álló időszak feladata lesz a végrehajtási szabályok és ágazatokon belüli tervek aktualizálása, újraalkotása éppúgy, mint a kapcsolódó szervezetek megfelelő átalakítása és a jelenleg nem létező elemek megalapítása. Ezek sorából kiemelendő a Vbő. 52. § szerinti védelmi és biztonsági igazgatás központi szervének megalakítása, amely meghatározó koordinációs eleme lesz az állam működésének.

³⁸ Lásd *A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény* 107. §.

³⁹ Lásd Vbő. 76. §.

⁴⁰ Lásd: egyes belügyi tárgyú törvényeknek az Alaptörvény kilencedik módosításával, valamint a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvénnyel összefüggő módosításáról szóló 2021. évi CXXI. törvény rendelkezéseit

Jelen cikkem a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság és a Magyar Hadtudományi Társaság 2021. november 3-ai közös konferenciáján elhangzott előadásom lényegi mondanivalóját vázolja, nem célozom ehelyütt ezen túlmutató megállapításokat és összefüggéseket megvilágítani. A téma iránt érdeklődő olvasók figyelmébe ajánlom a Nemzeti Közszerológati Egyetem Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely közzétett műhelytanulmányait.⁴¹

⁴¹ Elérhető: <https://hhk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/kutatomuhelyek/vedelmi-biztonsagi-szabalyozasi-es-kormanyzastani-kutatomuhely/muhelytanulmanyok/2022> .